

Nr 160.

Av herr **Wohlin, m. fl.**, om *åvägbringande av en provisorisk lag rörande statskontroll över truster och andra monopolistiska sammanslutningar inom industri och handel.*

På grund av nådigt bemyndigande den 22 december 1911 tillkallade statsrådet och chefen för finansdepartementet vissa personer att såsom sakkunnige verkställa utredning »angående förekomsten inom landet av truster och karteller, deras inverkan på landets ekonomiska liv och framför allt på prisbildningen».

De sakkunnige (»trustsakkunnige») slutförde under år 1913 den del av uppdraget, som avsåg verkställande av utredning och utarbetande av förslag beträffande ifrågasatt förändring av gällande bestämmelser rörande tull och skatt å socker, varjämte de sakkunnige beträffande vissa med petroleumhandeln samt spritindustrien i riket sammanhängande frågor verkställde viss utredning. Under år 1914 avgåvo de sakkunnige infordrat utlåtande i ett detaljärende. Under senare delen av år 1915, d. v. s. 3 1/2 år efter arbetets begynnelse, blev planen för utredningen angående förekomsten inom landet av truster och karteller fastställd och frågoformulär utarbetade, avsedda att utsändas till av utredningen berörda sammanslutningar och större företag inom riket. Enligt berättelsen den 16 januari 1915 om vad i rikets styrelse sedan sista lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit, sågo sig emellertid de sakkunnige efter världskrigets utbrott »av nära liggande skäl nödsakade att tillsvidare uppskjuta utsändandet av nyss nämnda formulär, varigenom utredningen i denna del tillsvidare måste vila, i sammanhang varmed de sakkunniges sammanträden blevo ajournerade». Enligt berättelserna till 1916, 1917, 1918 och 1919 års riksdagar om vad i rikets styrelse sedan sista lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit, har slutförandet av utredningen alltjämt uppskjutits, och de sakkunniges sammanträden varit ajournerade.

Enligt vad vi inhämtat, har de sakkunniges biträdande sekreterare A. Ljunggren år 1915 avlämnat manuskriptet till en framställning av i utlandet från statsmakternas sida vidtagna lagstiftningsåtgärder på trust- och kartellväsendets område, för vilket arbete arvode utgått. Under tiden därefter har Ljunggren utan arvode och ledd av eget intresse för frågan dels fortsatt med insamlandet av material rörande i utlandet vidtagna åtgärder, dels insamlat uppgifter belysande trusternas utveckling inom vårt land under de senaste åren. Detta sistnämnda arbetsmaterial har på begäran från finansdepartementet några dagar före remissdebatten den 17 innevarande månad överlämnats till departementets disposition.

Av tull- och traktatkommittén har Ljunggren under år 1919 mottagit uppdrag att utarbeta en framställning rörande den svenska industriens organisation ävensom, i fråga om de större industrierna, dessas kapitalisering och räntabilitet.

Det bör slutligen erinras om att i trustsakkunniges uppdrag icke ingått att framlägga förslag till av utredningen betingade åtgärder till förebyggande av trustväsendets skadliga verkningar. Frågan om positiva mått och steg gentemot trusterna har under den tid av mera än åtta år, som de nämnda sakkunnige varit tillkallade, överhuvud taget icke varit upptagen till behandling.

Redan under tiden före kriget, men jämväl och icke minst under krigsåren, hava förtrustningstendenserna inom vårt lands industri och handel varit mycket starka, och ett stort antal industrier äro numera, praktiskt sett, monopoliserade. Att nationalekonomiska fördelar i vissa hänseenden följa av denna utveckling är väl riktigt, i det att produktionskostnaderna inom en industri ej sällan kunna genom driftskoncentration och bättre arbetsledning nedbringas. Åtskilliga osunda företeelser, som framträda på industriområden med allt för många och gammalmodigt skötta företag, kunna ävenledes genom en modärnare organisation under enhetlig ledning avlägsnas. Emellertid utgör förtrustning å andra sidan ingalunda alltid ett verksamt medel mot överkapitalisering, varpå flere av våra förtrustade industrier lämna väl kända exempel. Det torde på grund härav och jämväl av andra skäl vara felaktigt att generellt påstå, att monopolisering av en industri alltid leder till, att ett oförändrat produktionsresultat kan uppnås med mindre kapital och mindre arbete.

Oavsett emellertid, huru det i de olika fallen ställer sig med dessa förhållanden, medföra de alltjämt fortgående monopoliseringssträvandena inom industri och handel verkningar av annat slag, vilka i de flesta nutida industriländer länge varit uppmärksammade och vilka i vissa länder redan

påkallat ingripanden från det allmännas sida och i andra länder bragt frågan om sådant ingripande upp på dagordningen.

Genom trustbildningen på ett industriellt eller merkantilt område upphäves den fria konkurrens, som förut sporrat de enskilda näringsidkarna till inbördes tävlan ifråga om fabrikatens kvalitet och prisbillighet. I den mån det icke gäller en industri, som i huvudsak arbetar endast för export, måste följderna härav gå ut över konsumenterna inom det egna landet. Äro förhållandena därtill sådana, att utländsk konkurrens icke förekommer i större omfattning, så får den ifrågakommande trusten ett bestämmande inflytande på omsättning och prisbildning på den inhemska marknaden, och den garanti mot oskäligt uppskrivande av fabrikatens pris, som ligger i den fria konkurrensen, bortfaller helt och hållet eller till större delen.

Uppfattningen, att de industriella och merkantila trusterna i Sverige i många fall kunnat, till men för konsumenterna, hålla prisen uppe på orimlig höjd och förbehålla sig oberättigat stora vinster, lär icke kunna stämplas såsom en villomening. Väl kan med rätt anföras, att ifrågavarande förhållanden helst borde göras till föremål för sakkunnig och ingående utredning, och tillsättandet av trustsakkunnige år 1911 torde väl även i första rummet hava föranletts av önskan om att vinna klarhet härutinnan. Trustsakkunniges ifrågavarande utredning har emellertid, som ovan nämnts, ännu icke ens påbörjats. Den av tullkommittén åt förbemälde Ljunggren uppdragna utredningen omfattar därtill icke frågan om prisbildningen, vartill kommer, att denna utredning kan beräknas draga ut på tiden. Vid sådant förhållande, och då många fall äro kända, där prissättningen å förtrustade industriers produkter samt å artiklar, vilkas försäljning legat i händerna på monopolistiska sammanslutningar inom handeln, enligt enstämig uppfattning bland konsumenter och utomstående oskäligt gynnat tillverkare och försäljare på köparnas bekostnad, kan det väl försvaras att i förevarande fråga fordra skyndsamt ingripande mot trusterna inom vårt land, utan avvaktan på nya, omfattande och tidskrävande utredningar. Det visar sig här, som i så många andra fall, att då man försummar att i tid träffa eljest önskvärda förberedelser, så blir man distanserad av utvecklingen och nödsakad att utan vidare handla.

Enligt den kommunicé rörande regeringsprogram för fortsatt samverkan, som offentliggjordes under sistlidna november månad, skall utredning »så snart ske kan» igångsättas av Kungl. Maj:t i frågan rörande statskontroll över trustar och andra monopolistiska sammanslutningar. Samma uppgift lämnades av h. exc. statsministern under remissdebatten i riksdagen den 17 denna månad. Då utredningen emellertid ännu icke är igångsatt, och då vi alltjämt äro i saknad av upplysningar, enligt vilken

linje densamma kommer att upptagas av regeringen, se vi oss föranledda att här medelst motionsvägen bringa densamma under riksdagens behandling. Härigenom torde kunna vinnas, att meningarna inom riksdagen kunna av Kungl. Maj:t beaktas vid avfattandet av mandatet för den nya trustkommittén, varjämte vi önska att, om möjligt, förebygga, att positiva åtgärder mot trusternas övervalde allt fortfarande komma att anstå, intill dess att förenämnda omfattande förarbeten blivit verkställda — arbeten, vilkas slutförande vi anse icke kunna inväntas, försåvitt att framläggandet inför nästa riksdag av förslag till provisorisk lagstiftning därigenom skulle komma att förhindras.

Beträffande grunderna för en provisorisk lagstiftning mot trustväsendet, synes det oss vara utan vidare klart, att den i Nordamerikas Förenta Stater sedan ett antal år tillbaka gällande förbudslagstiftningen på detta område icke motsvarat förväntningarna och icke gärna, åtminstone för närvarande, kan vinna efterföljd i vårt land. Även om man ansåge det vara ur nationalekonomisk synpunkt riktigt att genom lag förbjuda trustbildningar inom industri och handel och förmenade sig förfoga över erforderliga maktmedel från det offentligas sida för att upplösa redan bildade trusters, komme de monopolartade sammanslutningarna säkerligen ändock att fortbestå och ökas i antal, om även i andra former än de av lagstiftningen förbjudna. Det må härvid endast erinras därom, att tysta överenskommelser rörande gemensam prissättning å produkterna mellan de olika industrieller handelsföretagen på ett visst område svårligen skulle kunna effektivt beivras. Sådana försäljningskarteller kunna emellertid verka lika skadligt för konsumenterna som egentliga trustbildningar.

Den för närvarande vid utarbetandet av en provisorisk lagstiftning mest framkomliga linjen synes oss vara den, som följts i engelska och danska regeringsförslag, om vilka vi icke lyckats förskaffa oss kännedom, huruvida de upphöjts till lag. Dessa förslag gå ut på upprättandet av en offentlig kontrollmyndighet, som tillerkännes laglig befogenhet att taga del av räkenskaper och övriga handlingar, som kunna klarlägga nettovinsten för sådana trusters, vilka — för att citera det danska lagförslaget — »äro i stånd till att utöva ett bestämmande inflytande på priser och omsättningsförhållanden på den inhemska marknaden eller en betydande del av denna». Kontrollrådets på detta sätt vunna upplysningar, vilka såvitt fråga är om tekniska fabrikationshemligheter ävensom om produktionskostnadernas höjd och specifikation, böra behandlas strängt konfidentiellt inom rådet, skola tjäna som underlag för undersökningar, huruvida nettovinstens storlek påverkas av monopolställningen, samt huruvida genom otillbörligt missbruk av ekonomiska maktmedel m. m. en orimlig och skadlig inskränkning i den

legitima näringsfriheten ägt rum. Undersökningarna böra tillställas Kungl. Maj:t och genom Kungl. Maj:t bringas till riksdagens kännedom. Genom den offentlighet, som sålunda vinnes ifråga om trusternas vinstförhållanden och prissättning, torde i en mängd fall, i händelse av missbruk, ett så starkt moraliskt tryck kunna utövas på ledningen av ett storindustriellt eller merkantilt monopol, att rättelse sker. Lyckas detta emellertid icke, äga statsmakterna alltid i sin hand att genom tullpolitiska åtgöranden eller genom särskilda beskattningsåtgärder framtvunga en sådan ledning av respektive trustar och andra monopol, att det allmännas och konsumenternas intressen bliva vederbörligen tillgodosedda.

Maximipris- och förfogandelagar varken böra eller behöva komma ifråga för ändamålet.

En närmare utformning av ovannämnda principer finna vi i det danska lagförslaget («Forslag til midlertidig Lov om offentlig Tilsyn med visse Virksomheder»), vilket lagförslag synes oss kunna i vissa delar tjäna som mönster för en provisorisk svensk lagstiftning.

Med anledning av vad sålunda anförts hava vi härmed äran hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utarbetande och framläggande till nästkommande riksdag av en provisorisk lag rörande statskontroll över trustar och andra monopolistiska sammanslutningar inom industri och handel.

Stockholm den 22 januari 1920.

Nils Wohlin.

Gustaf Bergström.

Gunnar Bodin.

Anders Elisson.

Petrus Nilsson.

H. G. Westman.
